

خانه / دانشنامه گیاهان دارویی / آقطی

Sambucus nigra (elderberries)

خانواده : Adoxaceae
(آدوکساسه : هفت کولان)

رده : Magnoliopsida
(دولپه‌ای‌ها)

راسته : Dipsacales
(بوقناق‌سانان)

آقطی سیاه (الدربری)

سامبوکوس نیگرا گونه‌ای است که بیشتر در طب سنتی و داروسازی کاربرد دارد. گونه‌های دیگر شامل *Sambucus canadensis* (آقطی آمریکایی)، *Sambucus ebulus* (آقطی کوتوله یا خمان) و ... میباشند.

گیاه آقطی خواص ضد ویروس، تقویت ایمنی بدن، آنتی‌اکسیدانی، ضد التهاب و تعریق‌آوری دارد.

آقطی سیاه (الدربری)

سامبوکوس نیگرا گونه‌ای است که بیشتر در طب سنتی و داروسازی کاربرد دارد. گونه‌های دیگر شامل *Sambucus canadensis* آقطی آمریکایی، *Sambucus ebulus* آقطی کوتوله یا خمان و ... میباشند. گیاه آقطی خواص ضد ویروس، تقویت ایمنی بدن، آنتی‌اکسیدانی، ضد التهاب و تعریق‌آوری دارد.

Sambucus nigra (elderberries)

خانواده : Adoxaceae : آدوکساسه

رده : Magnoliopsida : دولپه‌ای‌ها

راسته : Dipsacales : بوقناق‌سانان

مورفولوژی: گیاهشناسی آقطی (الدربری)

نام دیگر گیاه آقطی (Common Names)

- Elderberry آقطی سیاه
- Black elder آقطی سیاه
- European elder آقطی اروپایی
- Sambucus سامبوکوس

زیستگاه و شرایط رشد (Place and Growing Conditions)

زیستگاه:

- آقطی سیاه بومی اروپا، شمال آفریقا و بخش‌هایی از غرب آسیا است و در حال حاضر در آمریکای شمالی و بسیاری از مناطق معتدل دیگر نیز طبیعی رشد می‌کند.

شرایط رشد:

- اقلیم (Climate): معتدل، با ترجیح به مناطق خنک تا ملایم
- خاک (Soil): مرطوب، زهکشی‌شده، کمی اسیدی تا خنثی (pH بین ۵.۵ تا ۶.۵)
- نور خورشید (Sunlight): آفتاب کامل تا نیم‌سایه
- آبیاری (Watering): نیاز به رطوبت یکنواخت و منظم
- ارتفاع (Elevation): از نواحی پست تا مناطق کوهستانی یافت می‌شود.

ریخت‌شناسی (Botanical Morphology)

۱. ریشه‌ها (Roots)

نوع: (Type) سطحی، گسترده و رشته‌ای (Fibrous)
رفتار: (Behavior) سیستم ریشه‌ای کم‌عمق با ریشه‌های جانبی که در اطراف پخش می‌شوند.
کارکرد: (Function) جذب مؤثر آب در خاک‌های مرطوب؛ مناسب برای تثبیت شیب‌ها

۲. ساقه‌ها و شاخه‌ها (Stems and Branches)

ساقه‌های جوان: (Young Stems) سبز و نرم، با گذر زمان چوبی می‌شوند
شاخه‌های مسن: (Older Branches) دارای پوست قهوه‌ای روشن تا خاکستری با شیارهای کم‌عمق
مغز ساقه: (Pith) دارای مغزی سفید، نرم و اسفنجی؛ یکی از ویژگی‌های بارز گونه‌های آقطی
الگوی رشد: (Growth Pattern) حالت ایستاده تا خمیده؛ در صورت عدم هرس به‌صورت توده‌ای بوته‌ای درمی‌آید.

۳. برگ‌ها (Leaves)

آرایش: (Arrangement) متقابل (Opposite)
نوع: (Type) شانه‌ای مرکب (Pinnately compound)
برگچه‌ها: (Leaflets) ۵ تا ۷ (گاهی تا ۹) برگچه بیضوی یا نیزه‌ای شکل
اندازه برگچه‌ها: ۵ تا ۱۲ سانتی‌متر
لبه‌ها: (Margins) دندانه‌دار (Serrated)
سطح برگ‌ها: سطح رویی صاف و سبز تیره؛ سطح زیرین کم‌رنگ‌تر و گاه دارای کرک‌های نرم
بو: (Scent) برگ‌ها هنگام له‌شدن بویی تند و گاه ناخوشایند دارند.

۴. گل‌ها (Flowers / Inflorescence)

نوع گل‌آذین: (Type) چتر مرکب تخت یا کمی گنبدی‌شکل (Flat-topped or slightly domed cymes)
اندازه: (Size) ۱۰ تا ۲۵ سانتی‌متر قطر
رنگ: (Color) سفید مایل به کرم

زمان گلدهی: (Blooming Time) اواخر بهار تا اوایل تابستان (معمولاً اردیبهشت تا خرداد)
عطر: (Fragrance) رایحه‌ای ملایم و شیرین
گرده‌افشانی: (Pollinators) جلب زنبورها، مگس‌ها و سایر حشرات گرده‌افشان

۵. میوه‌ها (Fruits / Berries)

نوع: (Type) شفت‌های کوچک (Drupe)، که اغلب به‌عنوان «توت» شناخته می‌شوند.
رنگ: (Color) بنفش تیره تا سیاه در زمان رسیدن
اندازه: (Size) ۳ تا ۵ میلی‌متر قطر
آرایش: (Arrangement) به‌صورت خوشه‌های آویزان (Drooping umbels)
طعم: (Taste) ترش و اندکی تلخ در حالت خام؛ شیرین – ترش پس از پخت
سمیت: (Toxicity) میوه‌های نارس، دانه‌ها و برگ‌ها حاوی گلیکوزیدهای سیانوژنیک بوده و در صورت مصرف خام می‌توانند سمی باشند؛ پختن ضروری است.

۶. دانه‌ها (Seeds)

شکل: (Shape) کوچک، سخت و کلیه‌ای‌شکل (Kidney-shaped)
رنگ: (Color) قهوه‌ای روشن
انتشار: (Dispersal) توسط پرندگان و حیواناتی که میوه را می‌خورند انجام می‌شود.

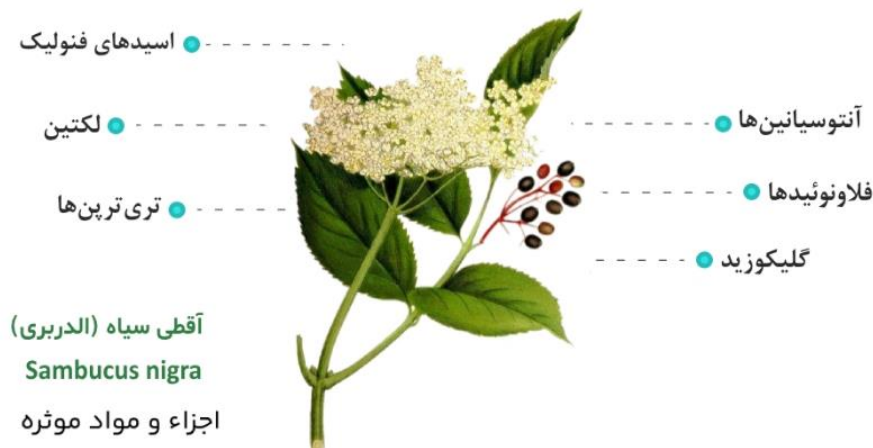
تغییرات فصلی (Seasonal Changes)

- بهار (Spring): باز شدن جوانه‌ها و رشد گل‌ها
- تابستان (Summer): شکوفایی کامل گل‌ها و تشکیل میوه‌ها
- پاییز (Autumn): رسیدن میوه‌ها، آغاز ریزش برگ
- زمستان (Winter): مرحله خواب؛ ساقه‌ها بدون برگ باقی می‌مانند.

خواص آقطی سیاه (الدربری)

ترکیبات فعال (Active Ingredients)

- فلاونوئیدها: (Flavonoids) مانند کورستین (Quercetin)، کامفرول (Kaempferol) و روتین (Rutin)
- آنتوسیانین‌ها: (Anthocyanins) مخصوصاً سیانیدین-۳-گلوکوزید (Cyanidin-۳-glucoside) که رنگ بنفش تیره میوه را ایجاد می‌کند.
- اسیدهای فنولیک: (Phenolic acids) مانند کلروژنیک اسید (Chlorogenic acid)
- ویتامین‌ها: (Vitamins) ویتامین C، ویتامین A و برخی از ویتامین‌های گروه B
- مواد معدنی: (Minerals) آهن، پتاسیم
- تری‌ترپن‌ها (Triterpenes) در گل‌ها: آلفا و بتا-آمیرین α - و β -Amyrin
- لکتین‌ها و گلیکوزیدهای سیانوژنیک: (Lectins and Cyanogenic Glycosides) در میوه خام و دانه‌ها – سمی هستند و باید به‌درستی فرآوری شوند.

روش استخراج ترکیبات فعال (How to Extract Active Ingredients)

۱. دم‌کرده (Infusion or Tea)
مخصوص گل‌های خشک‌شده:
۱ تا ۲ قاشق چای‌خوری در آب داغ به مدت ۱۰-۱۵ دقیقه دم شود.
۲. جوشانده (Decoction)
برای میوه‌ها (تازه یا خشک‌شده، که باید پخته شوند تا سمی نباشند):
به مدت ۲۰-۳۰ دقیقه به آرامی در آب بجوشانید.
۳. تینکتور (Tincture)
له کردن میوه‌ها یا گل‌ها و خیساندن آن‌ها در الکل ۴۰-۵۰٪ به مدت ۲ تا ۴ هفته صاف کرده و در ظرف تیره نگهداری شود.
۴. شربت: (Syrup) رایج‌ترین شکل دارویی برای میوه‌ها
پختن میوه‌ها با آب و افزودن عسل یا شکر
صاف کردن و نگهداری در یخچال

کاربردهای دارویی و پزشکی (Medicinal and Medical Applications)

کاربردهای تأییدشده بالینی:

- ضد ویروس: (Anti-viral) بویژه علیه ویروس آنفلوآنزا نوع A و B و ویروس‌های سرماخوردگی
 - تقویت سیستم ایمنی: (Immune booster) افزایش تولید سیتوکین‌ها
 - آنتی‌اکسیدان قوی: (Antioxidant) کاهش اثرات مخرب رادیکال‌های آزاد
 - ضد التهاب: (Anti-inflammatory) کمک به التهاب خفیف مجاری تنفسی
 - تعریق‌آور: (Diaphoretic) افزایش تعریق و کمک به کاهش تب
- کاربردهای سنتی/گیاهی:
- دم‌کرده گل آقطی: (Elderflower tea) برای سرماخوردگی، عفونت سینوس، تب یونجه و روماتیسم
 - میوه‌ها: (Berries) برای سرفه، گلودرد و برونشیت
 - کاربرد موضعی گل‌ها: برای التهاب پوست، آفتاب‌سوختگی و زخم‌ها

طریقه مصرف آقطی سیاه (How to Use and Pharmaceutical Format)

اشکال رایج دارویی:

- شربت: (Syrup) بزرگسالان ۵ تا ۱۵ میلی‌لیتر در روز؛ کودکان (بسته به سن) ۰.۵ تا ۵ میلی‌لیتر
- تincture: (Tincture) ۱ تا ۲ میلی‌لیتر، ۲ تا ۳ بار در روز
- کپسول/قرص: (Capsules/Tablets) حاوی عصاره استانداردشده (معمولاً ۳۰۰-۶۰۰ میلی‌گرم عصاره آقطی)
- چای (Tea) از گل‌ها: ۱ تا ۳ فنجان در روز
- قرص مکیدی: (Lozenges) برای گلودرد (حاوی عصاره میوه)
- نکته مهم: میوه خام، برگ‌ها و دانه‌ها حاوی گلیکوزیدهای سیانوزنیک هستند و نباید خام مصرف شوند.

عوارض جانبی آقطی سیاه (الدبری)

اگرچه آقطی سیاه در صورت مصرف درست ایمن تلقی می‌شود، ولی باید به موارد زیر توجه کرد:

عوارض احتمالی:

- تهوع یا استفراغ در صورت مصرف خام یا نپخته میوه‌ها
- واکنش‌های آلرژیک مخصوصاً نسبت به گرده یا گل
- ناراحتی خفیف گوارشی
- اسهال در صورت مصرف زیاد شربت یا عصاره

موارد منع مصرف:

- زنان باردار یا شیرده: اطلاعات ایمنی کافی وجود ندارد و از مصرف خودداری شود.
- بیماری‌های خودایمنی: ممکن است باعث تحریک سیستم ایمنی شود.
- کودکان زیر ۵ سال: با احتیاط و فقط با دوز مناسب تحت نظر پزشک استفاده شود.

سمیت گیاه آقطی (الدبری)

توضیحات	وضعیت سمیت	بخش گیاه
حاوی گلیکوزیدهایی که در بدن به سیانید تبدیل می‌شوند.	سمی	برگ‌ها
دارای ترکیبات سمی مشابه برگ‌ها.	سمی	ساقه‌ها

توضیحات	وضعیت سمیت	بخش گیاه
تحریک‌کننده دستگاه گوارش.	سمی	پوست ساقه
دارای گلیکوزیدهای سمی؛ مصرف آن ممکن است موجب تهوع و اسهال شود.	سمی	میوه نارس
در صورت مصرف زیاد به صورت خام می‌تواند مشکل‌ساز شود.	نسبتاً سمی	دانه میوه

علائم مسمومیت با گیاه آقطی سیاه

مصرف ناصحیح (مثلاً خوردن برگ‌ها یا میوه نارس) می‌تواند علائم زیر را ایجاد کند:

- تهوع
- اسهال
- سرگیجه
- سردرد
- دل‌درد
- در موارد شدید: اختلال تنفسی، تشنج و مرگ. نادر ولی محتمل در دوز بالا

چگونه از آقطی به صورت ایمن استفاده کنیم؟

توضیحات	نکته ایمنی
پختن باعث غیرفعال شدن ترکیبات سمی می‌شود.	فقط میوه رسیده و پخته استفاده شود
این بخش‌ها سمی هستند و مصرف خوراکی آن‌ها خطرناک است.	برگ و پوست خورده نشوند
زیاده‌روی حتی در فرآورده‌های مجاز هم باعث عوارض گوارشی می‌شود.	دوز مصرف رعایت شود
کودکان حساس‌ترند و بهتر است با مشورت پزشک مصرف کنند.	احتیاط در کودکان

اگرچه در مطالعات آزمایشگاهی، نشان داده شده که حرارت دادن (مانند جوشاندن میوه‌ها برای تهیه شربت یا مربا) میزان گلیکوزیدهای سیانیدی میوه آقطی را تقریباً به صفر می‌رساند ولی بهتر است از مصرف خانگی گیاه آقطی بدین صورت خودداری و فرم رایج دارویی (شربت) از داروخانه یا عطاری خریداری شود.

فرمت دارویی گیاه آقطی (الدربری) : شربت (مرسوم‌ترین) - قرص - کپسول - دمنوش

آقطی در محصولات دارویی دینه

شربت اکیناکید

شربت تقویت سیستم ایمنی کودکان و بزرگسالان

حاوی میوه آقطی، اندام هوایی اکیناسه و موسیلاژ برگ گل پنیرک

خرید شربت اکیناکید

مطالعات بالینی:

ترکیبات گیاه سامبوکوس نیگرا (Sambucus berries (elderberries) آقطی یا الدربری) سبب کاهش دوره بیماری آنفولانزا و سرماخوردگی میشود. مصرف شربت آقطی از طرف کمیسیون اروپا بعنوان داروی درمان سرفه، برونشیت و شربت بهبود سرماخوردگی همراه با تب توصیه میشود.

جدول تبارشناسی گیاه آقطی سیاه

معادل فارسی	نام لاتین	سطح طبقه‌بندی
گیاهان	Plantae	سلسله (Kingdom)
گیاهان آونددار	Tracheophytes	کلاد

معادل فارسی	نام لاتین	سطح طبقه‌بندی
گیاهان گلدار	Angiosperms	کلاس
دولپه‌ای‌های حقیقی	Eudicots	کلاس
آستریدها	Asterids	کلاس
دیپساکالس	Dipsacales	راسته (Order)
خانواده آدوکسسه	Adoxaceae	خانواده (Family)
آقطی	Sambucus	سرده (Genus)
آقطی سیاه	Sambucus nigra	گونه (Species)

تفاوت تبارشناسی آقطی در منابع مختلف از دو جنبه اصلی ناشی می‌شود:

- ۱- ساختار طبقه‌بندی زیستی (ویرایش‌های گوناگون طبقه‌بندی علمی)
 - ۲- استفاده از اصطلاحات تخصصی گیاه‌شناسی در فارسی
- تفاوت سطح طبقه‌بندی (کلاس و کلاس) در گیاه‌شناسی:
- دیدگاه سنتی Class = Magnoliopsida : دیگر بندرت استفاده می‌شود.
- دیدگاه مدرن پذیرفته شده در منابع مانند : (APG IV استفاده از کلادها (بدون تعیین کلاس) → Angiosperms
Eudicots → Asterids
- دیدگاه مدرن (فیلوژنتیکی) اکنون در منابعی مانند NCBI Taxonomy ، Plants of the World Online و APG IV system معتبرتر است.

[WebMD – Elderberry Toxicity](#)

[NCCIH – National Center for Complementary and Integrative Health \(NIH\)](#)

P. M. D. Kitts, et al., *Toxicology of Elderberry Species*, ۲۰۰۰.

en.wikipedia.org/wiki/Sambucus

[لینک منبع](#)